

УДК 373.2.015.31:17:331
https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26.227648

ОКСАНА СТАНІЧЕНКО

ORCID: 0000-0002-4816-6718

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ТРУДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ЧУЙНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Порушується питання трудового виховання у площині його ролі як чинника виховання чуйності у дітей дошкільного віку. Екстраполюється досвід українського народу щодо залучення дітей з ранніх років до праці з об'єктами живої природи (догляд за домашніми тваринами і рослинами). Наголошується на необхідності залучення дошкільників усіх вікових груп у ЗДО до праці у природі, яка привчає піклуватися про кімнатні рослини та мешканців куточка живої природи. Доведено, що нерозривність взаємозв'язку трудового і морального виховання дає позитивні результати з виховання чуйності у дітей дошкільного віку. Проаналізовано види трудових операцій з урахуванням сезонності, у яких малюки беруть активну участь.

Ключові слова: *заклад дошкільної освіти, трудове виховання, трудова діяльність, моральне виховання, праця у природі, чуйність*

Постановка проблеми в загальному вигляді. У нинішній період розвитку нашого суспільства існує проблема у знеціненні моральних якостей сучасної особистості. Для відродження культурного рівня нації, морально-свідомих особистостей педагогічна громадськість повинна докорінно переглянути підхід до виховного процесу. Варто поєднати трудове і моральне виховання, які в єдності є джерелом формування особистості і морального вдосконалення з перших років життя.

Як стверджує науковець Л. Лохвицька, у дошкільному дитинстві закладаються підвалини морального розвитку: розвиваються уявлення, почуття, звички, які визначають подальше вдосконалення особистості. Прослідковуються зміни і в мотиваційній сфері дошкільників: розвиваються цінні пізнавальні та моральні мотиви поведінки, а на етапі старшого дошкільного віку формується їх супідрядність. Втрата можливостей морального виховання в дошкільному дитинстві не може бути компенсована у старшому віці (Лохвицька, 2012, с. 149-150).

Процес виховання у дошкільному віці є важливим чинником розвитку дитини. За допомогою трудової діяльності малюків, на думку Т. Поніманської, ми зможемо виховати у них працелюбність, відповідальність та інші моральні якості. Працю дітей можна вважати такою формою організації освітнього процесу, що створює особистість з певними якостями: та яка відчуває відповідальність за ближнього, розуміє цінність своєї праці (Поніманська, 2015, с. 230). Педагоги ЗДО закладають основи соціальної активності особистості, що проявляються у цікавості до трудової діяльності, самостійності, пошані до людей праці й інших ціннісних якостях (Шапаренко, 2014, с. 240).

У діючих програмах розвитку дітей дошкільного віку, на жаль, увага майже не фокусується на вихованні чуйності як суспільно-необхідної моральної якості. Відтак, зважаючи на це, зазначена проблема потребує розробки.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання трудового виховання дітей знаходилося у полі уваги педагогів минулого. Нерозривний взаємозв'язок морального і трудового виховання знаходить підтвердження в працях Д. Локка, К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського. У радянський період праця розглядалася як значущий чинник виховання дітей дошкільного віку (З. Борисова, Т. Введенська, В. Павленчик тощо). Попри це, погоджуємося з думкою науковця О. Літченко, що в останні двадцять років увагу дослідників майже не привертала проблема трудового виховання дошкільників (Літченко, 2017, с. 58). Учені сучасності (Г. Бельська, О. Долинка, М. Машовець, О. Низьковська) наголошують на необхідності включення всіх видів праці як компонентів формування життєвої компетентності дошкільника, залучення малюків з ранніх років до посильної праці, яка є ефективним засобом формування трудових навичок і вмінь, звички до трудової діяльності, особистісного становлення.

Аналіз останніх досліджень науковців і публікацій педагогів-практиків засвідчує низький рівень уваги до проблеми єдності трудового і морального виховання, морального аспекту дитячої праці, необхідності трудового виховання дошкільника як чинника морального вдосконалення особистості.

Не потребує додаткової аргументації і необхідність залучення дітей дошкільного віку до трудової діяльності, в якій виформовуються такі життєво необхідні моральні якості як відповідальність, працьовитість, взаємодопомога, чуйність тощо.

Метою статті є обґрунтування необхідності виховання чуйності у дітей дошкільного віку всіх вікових груп ЗДО засобами трудової діяльності, аналіз можливостей їхнього залучення до праці, пов'язаної з піклуванням про тварин і рослини, з метою морального вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування позитивного ставлення до праці розглядається в педагогіці як найважливіше завдання в справі виховання молодого покоління, оскільки це є невід'ємним компонентом становлення особистості, показником її духовності та гуманності. Оскільки ми живемо у сучасному світі, базові якості особистості також зазнають змін. Так, педагоги минулого століття визначали працелюбність однією з найголовніших якостей. Але враховуючи ретроспективу ми б хотіли запропонувати поєднати трудове виховання з такою моральною

якістю як чуйність, яка на нашу думку, є малорозглянутою сучасною моральною базовою якістю. При цьому чуйність ми трактуємо як якість, яка визначає суспільну спрямованість особистості та виявляється в турботі про потреби, запити й бажання оточуючих, уважності до їхніх інтересів, проблем; співчуття до навколишніх, готовності прийти на допомогу (Гавриш, 2015, с. 70-71). Ми хочемо довести, що трудове виховання не лише є корисним щодо здобуття трудових навиків, умінь для дітей, але і паралельно з цим несе в собі формування стійких, суспільно-необхідних моральних якостей. Це можна назвати нероздільним процесом.

Поділяємо точку зору науковців О.Гнізділової та Ю.Лукашової, що однією з головних вимог сьогодення є створення умов для формування здатної до самоствердження особистості, яка творчо сприймає світ та має бажання до виконання соціально значущої діяльності. У зв'язку з цим, особливого значення набуває праця, як основна і невідмінна умова життєдіяльності людини, вона відіграє визначальну роль у житті суспільства й окремого індивіда, оскільки спрямована на розвиток здібностей, набуття навичок, формування самовдосконалення та орієнтує на дотримання дисципліни та прийняття оперативних рішень. Особистісне зростання людини великою мірою залежить від правильно організованої трудової активності, найдоцільніше її розпочинати в період дитинства (Лукашова, Гнізділова, 2019, с. 94).

На питання морального виховання варто подивитися через призму ретроспективи трудового виховання. Значний потенціал черпаємо з української народної педагогіки, яка накопичила емпіричний досвід трудового і морального виховання дітей від перших років життя. Народне виховання трактувало, що ставлення дітей до природи є складовою моральності. Українська народна педагогіка базувалася на неподілі корисного і шкідливого для маленьких дітей. Підрастаючи, дитина сама робила висновки, а до цього часу весь світ мав бути добрим, позитивним. Тільки при такому підході дошкільник виростав, як стверджував український народ, «дитиною-добротворцем». Так, у казках завжди «малюта-звірята» мали гарні характеристики, хотілося ними опікуватися, захищати, бо вони менші, слабші, беззахисніші. Поруч з народним вихованням стоїть родинне – яке вчить доглядати за тваринами, не робити їм зло, не знущатися. Батьки знали, якщо дитина губить природу, то з неї зазвичай виростає жорстока людина. Їхнє завдання полягало в навчанні дітей турботливо ставитися до природи, не ображати жодну живу, навіть найменшу істоту, рослину. Ще тоді вчили співчувати, допомагати, захищати, проявляти чуйність. Ставлення до всього живого ще у народній педагогіці було одним з мірил людської доброти (Стельмахович, 1997, с. 129-130).

Формування моральних рис у дошкільників з давніх часів здійснювалося щоденно в сім'ї батьками починаючи з малих літ. Уже з ранніх років у родині привчали до посильної праці. Діти постійно мали можливість бачити як виконувалася домашня робота, здобували уявлення про види праці. Обов'язки у сім'ї розподілялися відповідно до віку та статі. Вчили працювати на городі (саджали рослини, доглядали за ними, поливали, прополували, збирали врожай), доглядати за домашніми тваринами (годували, випасали, прибирали за ними, лікували тощо). За цим процесом діти не лише спостерігали, але й приймали активну участь у ньому.

Вважаємо, що ретроспективний досвід українського народу має стати фундаментом у вихованні дітей дошкільного віку і бути екстрапольованим у сучасних закладах дошкільної освіти. Спираючись на колосальний емпіричний національний досвід переконані, що дієвою формою трудової діяльності дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти є праця у природі. Враховуючи цей педагогічний досвід (який є результативним) ми вважаємо за доцільне у закладах дошкільної освіти з метою виховання чуйності у малюків організувати працю у природі та залучати до неї дітей. Піклування дітей про тварин у куточку живої природи і догляд за рослинами забезпечить єдність морального і трудового виховання, сформує перші паростки природоохоронної діяльності, природодоцільної поведінки малюків.

Залучення дітей до трудової діяльності є одним з ефективних засобів формування морального досвіду в період дошкільного дитинства. Цей вік є сприятливим для формування фундаменту характеру, відношення до людей, до всього живого. У цей час формуються моральні норми, які є важливими та необхідними для дорослого життя сучасної особистості. Діти вчать і спілкуватися, і працювати. Не лише приклад дорослої людини їм допомагає формувати моральні якості, а й власний трудовий досвід доводить, що допомагаючи іншим, людина стає більш чуйною. Завдання вихователів і працівників ЗДО полягає у спонуканні малюків до виявлення турботи про людей, тварин.

Керуючись думкою А. Макаренка, науковець В. Лутфуллін акцентує увагу на тому, що є прості види праці, завдяки яким діти вчать піклуватися про домашніх тварин, рослини. Якщо ж родина має земельну ділянку, то пропонує виокремити частину, за яку відповідальність по догляду покладається на дитину (Лутфуллін, 2016, с. 49).

Важливо, щоб діти, постійно отримуючи моральні уявлення, опинялися в життєвих ситуаціях, які б сприяли емоційному переживанню отриманих знань, їх усвідомленню й закріпленню, оскільки однією з головних цінностей дошкільного віку є велика емоційна чуйність. Погоджуємося з поглядами О. Полякової, що виховуючи чуйність дорослі не повинні оберегати дошкільників від переживань, страждань, горя, турбот. Тільки таким чином діти зрозуміють навіщо потрібно піклуватися про тих, хто потребує співчуття та допомоги (Полякова, 2015, с. 138). Діти, піклуючись про живих істот, усвідомлюють, що в житті є місце і хворобам, і втратам, і народженню. Вони вчать сприймати життєві події через догляд за представниками флори і фауни.

Праця у природі – це один з найдоступніших видів праці для дошкільників. Вона є найбільш цікавою, так як природа є джерелом найяскравіших вражень. За визначенням Т. Поніманської рисою, яка відрізняє працю у природі від іншої трудової діяльності, є те, що діти працюють з живою природою (Поніманська Т., 2015, с. 269). Цей вид праці дає змогу дітям самостійно пізнавати природне довкілля, дозволяє рівноправне спілкування з живими істотами, викликає позитивні емоції у спілкуванні, надає можливість дбати про когось.

Варто в закладах дошкільної освіти облаштовувати куточки живої природи (звірі, пташки, рибки), що дасть змогу піклуватися про «наших менших друзів», одночасно виховуючи у дошкільників чуйність. Діти розумітимуть, що вони не лише спостерігають за живими організмами, милуються ними, а від них самих залежить чиєсь життя. Вони повинні розуміти, що мають вчасно їх годувати, прибирати за ними, доглядати. А дорослі лише керувати цим процесом, заохочувати. Це розвиватиме у малюків почуття турботи, відповідальність, чуйність.

Протягом всього року діти мають можливість реалізовувати цей вид трудової діяльності. Взимку малюки піклуються про птахів, які залишаються на зимівлю (годують їх, виготовляють годівнички), висаджують у горщики насіння для розсади, застосовуючи про цьому природозбережувальну компетентність або навички для сталого розвитку (виготовляємо годівнички, горщики для квітів, розсади тощо з використаних пластикових ємностей). Навесні діти разом з дорослими займаються на присадибних ділянках (рихлять землю, підкормлюють її поживними речовинами, висаджують рослини, поливають їх, захищають від шкідників). Влітку – працюють на ділянках, поливають рослини, годують пташок, піклуються про тварин, які живуть на волі (котки, собачки) – залишають їм воду в спеку на прилеглий до закладу території. Восени збирають насіння з квітів на клумбах ЗДО, пересаджують ті, які мають зимувати у горщиках в приміщенні, прибирають з клумб сухі рослини, утеплюють ті, які «боятися» морозів, збирають врожай з присадибних ділянок, прибирають опале листя, запасають продукти харчування для пташок (збирають горобину, горішки, зерно тощо). Протягом року дошкільники доглядають за рослинами, які ростуть в приміщеннях закладу дошкільної освіти, за тваринами, пташками, рибками, равликами, черепахами тощо з куточків живої природи (годують, лікують, спостерігають). Вся трудова діяльність відбувається в міру їхніх фізичних можливостей. Проводячи цю роботу з дітьми цим самим ми виховуватимемо повагу до інших професій, цінування власної праці, чуйність до тварин, птахів, живих організмів, рослин. Розуміючи весь процес догляду ми розвиваємо у малюків почуття турботи, повагу до праці дорослих, почуття відповідальності.

Трудова діяльність з догляду за представниками флори і фауни спільно з дорослими та іншими дітьми сприяє формуванню у малюків необхідних моральних якостей (працелюбність, відповідальність, чуйність тощо).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, успішне поєднання засад трудового і морального виховання дає позитивні результати з виховання чуйності у дошкільників. Виховуючи дитину, дорослі мають усвідомити, що у дошкільному дитинстві праця з піклування про рослини, мешканців куточка живої природи, домашніх тварин є могутнім виховним засобом формування особистості. Успішне поєднання засад трудового і морального виховання дає позитивні результати з виховання чуйності у дошкільників. Перспективи наступних досліджень вбачаємо у розробці еколого-морального проекту, який передбачає залучення дітей дошкільного віку і дорослих до волонтерської діяльності з піклування за тваринами, які перебувають у притулках.

Список використаних джерел

- Брежнєва О. (Ред.). (2015). *Розумне виховання сучасних дошкільнят*: методичний посібник. Київ: Слово.
- Літченко, О. Д. (2017). Трудове виховання дітей дошкільного віку на сторінках педагогічних журналів. *Молодий вчений*, 2, 58-61.
- Лохвицька, Л. В. (2012). Про деякі аспекти розвитку моральності у становленні особистості дошкільника. *Редакційна колегія*, 149-150.
- Лукашова, Ю., Гнізділова О. (2019). Проблема трудового виховання дітей дошкільного віку в історико-педагогічній ретроспективі. *Педагогічні науки*, 74, 94-98.
- Лутфулін, В. (2016). Єдність морального і трудового виховання у цілісному педагогічному процесі. *Педагогічні науки*, 65, 47-52.
- Макаренко, А. С. (1954). *Твори*: в 7 т. (Т. 4). Київ: Рад. школа.
- Поніманська, Т. І. (2013). *Дошкільна педагогіка*: підручник. 3-є вид., випр. Київ: Академвидав.
- Рейпольська, О. (Ред.). (2015). *Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ*: монографія. Харків: Друкарня Мадрид.
- Стельмахович, М. Г. (1997). *Українська народна педагогіка*. Київ: ІЗМН.
- Шапаренко, Х. А. (2014). Сучасні підходи до трудового виховання дітей дошкільного віку. *Наукові записки [Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова]. Серія: Педагогічні та історичні науки*, 116, 238-243.

References

- Brezhnieva O. (Ed.). (2015). *Rozumne vykhovannia suchasnykh doshkilniat [Smart education of modern preschoolers]: metodychnyi posibnyk*. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
- Litichenko, O. D. (2017). Trudove vykhovannia ditei doshkilnoho viku na storinkakh pedahohichnykh zhurnaliv [Labor education of preschool children on the pages of pedagogical magazines]. *Molodyi vchenyi [A young scientist]*, 2, 58-61 [in Ukrainian].
- Lokhvytska, L. V. (2012). Pro deiaki aspekty rozvytku moralnosti u stanovlenni osobystosti doshkilnyka [On some aspects of the development of morality in the formation of the personality of the preschooler]. *Redaktsiina kolehiia [Editorial board]*, 149-150 [in Ukrainian].
- Lukashova, Yu., & Hnizdilova O. (2019). Problema trudovoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku v istoryko-pedahohichnii retrospektyvi [The problem of labor education of preschool children in historical and pedagogical retrospect]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 74, 94-98 [in Ukrainian].
- Lutfullin, V. (2016). Yednist moralnoho i trudovoho vykhovannia u tsilisnomu pedahohichnomu protsesi [The unity of moral and labor education in a holistic pedagogical process]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 65, 47-52 [in Ukrainian].
- Makarenko, A. S. (1954). *Tvory [Writings]*: v 7 v. (Vol. 4). Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
- Ponimanska, T. I. (2013). *Doshkilna pedahohika [Preschool pedagogy]: pidruchnyk*. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].

- Reipolska, O. (Ed.). (2015). *Formuvannia bazovykh yakosteï osobystosti diteï starshoho doshkilnoho viku v DNZ [Formation of basic personality qualities of older preschool children in secondary schools]: monohrafiia*. Kharkiv: Drukarnia Madryd [in Ukrainian].
- Shaparenko, Kh. A. (2014). Suchasni pidkhody do trudovoho vykhovannia diteï doshkilnoho viku [Modern approaches to labor education of preschool children]. *Naukovi zapysky [Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. MP Drahomanova]. Seriya: Pedahohichni ta istorychni nauky [Scientific notes [National Pedagogical University. MP Dragomanova]. Series: Pedagogical and historical sciences]*, 116, 238-243 [in Ukrainian].
- Stelmakhovych, M. H. (1997). *Ukrainska narodna pedahohika [Ukrainian folk pedagogy]*. Kyiv: IZMN [in Ukrainian].

STANICHENKO O.

Poltava V. G. Korolenko national pedagogical University, Ukraine

LABOR ACTIVITY AS A MEANS OF SENSITIVITY EDUCATION AMONG PRESCHOOL CHILDREN

The article analyses the question of theoretical and methodological basis of labor education of preschool year children. The focus of this study is on the need to look at moral education through a retrospective of labor education. Much attention is given to the work teachers of the past (D. Locke, K. Ushinsky, A. Makarenko, V. Sukhomlinsky, etc.) who used work as a means of comprehensive development of the child. In Soviet times, thorough systematic research was conducted in this area (Z. Borysova, T. Vvedenska, V. Nechayeva, V. Pavlenchyk). Considering the issue of preschooler labor education, researchers have proved the educational significance of children's work in educational institutions, linking it with the formation of individual moral qualities. Modern Ukrainian scientists (G. Byelyenka, O. Dolynna, M. Mashovets, O. Nyzkovska) recommend to promote the active participation of children in hard work from an early age that will determine the formation of their work skills and positive attitude to work. They argue that labor education in preschool childhood contributes to the effective development of moral qualities of individual, the improvement of the educational process. The necessary moral qualities of the child's personality are formed in the relationship of labor and moral education. They are responsibility, diligence, mutual assistance, etc. The analysis of scientists' research shows that the up-to-date development of this problem is marked by the lack of attention to it.

The author gives the reasons for the necessity of cultivating the sensitivity by means of labor activity within the preschool children. Extensive coverage is given to involving preschoolers in hard work that is associated with the care of animals and plants, having the aim to improve the morality of personality. The author points out that the effectiveness of the use of labor in nature as a form of work in preschool education, in order to improve children sensitivity through daily taking care of animals and plants. The author argues that sensually-joyful knowledge of the natural environment by preschool children, their humane perception of living beings is a reliable background for the formation of sensitivity in childhood. At the same time, the study confirms that children are not isolated from suffering, grief and worries. Having the opportunity for such an experience, children understand the necessity of care process.

Key words: *preschool education institution, labor education, labor activity, moral education, work in nature, sensitivity*

Стаття надійшла до редакції 10.10.2020 р.

УДК 378.011.3-051:811]:37.091.12:005.336.5
<https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26.227649>

ЮЛІЯ СТРИЖАК

ORCID 0000-0002-7289-7211

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

Комплексно схарактеризовано професійну компетентність як основу професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови; окреслено нові підходи до системи професійного навчання вчителя; представлено модель професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Ключові слова: *професійна компетентність, професійно-педагогічна спрямованість, професійна підготовка, іноземна освіта*

Постановка проблеми. Ефективність функціонування системи освіти та зростання соціальних вимог до навчальних закладів має потребу у висококваліфікованих спеціалістах, які здатні творчо підходити до організації навчально-виховного процесу та досягати високих якісних результатів. Підвищення якості професійної підготовки обумовлене можливістю мобільного реагування освітнього процесу на потреби суспільства та особистості. Забезпечити таку можливість покликана система управління якістю підготовки фахівця, одним з основних принципів